

University of Groningen

Richting van de school en schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs

van Laarhoven, Peter; Bakker, Bart; Dronkers, Jaap; Schijf, H

Published in:
Tijdschrift voor Onderwijsresearch

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1987

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van Laarhoven, P., Bakker, B., Dronkers, J., & Schijf, H. (1987). Richting van de school en schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 12(1), 23-40.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Richting van de school en schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs*

P. van Laarhoven, B. Bakker, J. Dronkers en H. Schijf
RION, Groningen

ABSTRACT

School success in public, Catholic and Protestant secondary education.

The educational system in the Netherlands has a large private sector which is state-supported in the same manner as the public sector. It consists mainly of denominational schools. In this article, a sequel to an article on primary education, the effects of school sector (public, Catholic, Protestant) on students' scholastic achievement are studied within two levels of secondary education. At both levels sector effects on key aspects of school success are found. These are generally small, but tend to cumulate in favour of one of the three sectors. Protestant school students perform best at the top level (VHMO), Catholic school students at the level of ULO. In neither case do public school students manage to do better than their counterparts in the private sector. These results suggest that differences in school sector effectiveness may partly explain the persistence of denominational education in the Netherlands.

1. INLEIDING

Een sterke verzuildheid kenmerkt het Nederlandse onderwijs. De verzuiling heeft het karakter gehad van een groei van het confessionele onderwijs ten koste van de openbare en algemeen-bijzondere scholen, wat niet zonder ideologische conflicten en machtsstrijd verlopen is. De verdeling naar richtingen is in het lager onderwijs al vóór 1940 voltooid, in het voortgezet onderwijs pas tegen het einde van de jaren zestig. Sindsdien vertoont het patroon weinig verschuivingen van betekenis.

Het aandeel van confessionele scholen in de onderwijsvoorzieningen is nog altijd hoog. In 1983 bezocht 65% van de leerlingen in het lager onderwijs en 62% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs een school van confessionele signatuur. Dat is opmerkelijk gezien de secularisering en ontzuiling op een aantal andere terreinen van het maatschappelijk leven. Het werpt de vraag op waarom ouders hun kinderen nog steeds naar scholen sturen die een godsdienstige levensbeschouwing vertegenwoordigen.

* Dit artikel is een ingekorte versie van een paper, gepresenteerd tijdens de Vlaams-Nederlandse Studiedagen voor Sociologen en Antropologen in april 1986. De paper-versie, met uitgebreidere analyses en toelichtingen, kan bij de auteurs opgevraagd worden.

Het onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, via de Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs en het Centrum voor Onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam. Het is uitgevoerd binnen de vakgroep Grondslagen en Methoden van de FSW-B van de Universiteit van Amsterdam.

De auteurs zijn werkzaam bij resp. RION (Groningen), CBS (Voorburg), Kath. Univ. (Tilburg) en de Universiteit van Amsterdam.

De gegevens van het Van Jaar Tot Jaar-onderzoek, verzameld door het Instituut voor Toegepaste Sociologie te Nijmegen, zijn beschikbaar gesteld via het Steinmetz Archief.

Correspondentie aan: P. van Laarhoven, RION, Postbus 1286, 9701 BG Groningen.

Daarvoor worden verschillende verklaringen aangedragen. In de eerste plaats zou het onderwijs, meer dan andere sectoren, aan de kern van de levensbeschouwing raken. Thurlings (1972) stelt, dat naarmate de affiniteit van een sector tot de levensbeschouwing groter is, de verzuiling eerder en de ontzuiling later zal inzetten. Deze hypothese wordt ondersteund door de resultaten van verschillende onderzoeken. Zo stelt Van Kemenade (1968) vast, dat veel katholieke ouders belang hechten aan de levensbeschouwelijke oriëntatie van de school. Dat is ook het geval bij ouders die weinig behoefte hebben zich te isoleren van de andersdenkende buitenwereld of die persoonlijk weinig binding met het katholieke onderwijs voelen. Van de katholieke scholen wordt een religieuze vorming in meer algemene zin en onderwijs in een sfeer van waarden- en normenbesef verwacht. Onderzoek onder protestants-christelijke ouders levert een soortgelijk beeld op (De Jonge 1978). Binnen deze kring moet onderscheid gemaakt worden tussen de vrijzinnig hervormden enerzijds en de gereformeerden en orthodox-hervormden anderzijds. De eerste groep levert een groot deel van de leerlingen van de openbare scholen. Onder de laatsten zijn traditionele godsdienstige opvattingen en een verzuilingsmentaliteit vrij sterk aanwezig. Het aantal lagere scholen van orthodox-protestantse signatuur is zelfs licht stijgende (Pelkmans 1984 : 153).

Een bezwaar tegen deze verklaring is, dat veel meer kinderen naar confessionele scholen gaan dan op grond van de voorkeuren van ouders verwacht mag worden.¹ Daarom is als tweede verklaring gewezen op het ontbreken van alternatieven. Het bestand aan scholen verandert maar langzaam, omdat door het teruglopende aantal leerlingen het aantal nieuw te stichten scholen gering is. Wanneer er nieuwe scholen worden gevestigd, wordt de bestaande verdeling als uitgangspunt genomen. Bij het vestigingsbeleid is de invloed van de gevestigde schoolbesturen en hun centrale zuilenorganisaties groot. Deze invloed wordt aangewend ter handhaving van de bestaande verdeling van onderwijsvoorzieningen (Boef-van der Meulen 1982; Randsdorp en Dronkers 1982). Ouders zien zich hierdoor bij hun schoolkeuze veelal beperkt tot het bestaande aanbod van scholen van het gewenste onderwijstype.

Deze tweede benadering verklaart evenwel niet waarom er zo weinig verzet bij de ouders bestaat tegen deze beperking in het aanbod. Een derde factor die dat zou kunnen verklaren, is het verschil in de 'kwaliteit' van het onderwijs op scholen van verschillende richting, zoals dat door ouders wordt waargenomen. Pelkmans spreekt in dit verband van een secundaire functie van het confessionele onderwijs (1984 : 25). Deze derde verklaring wordt in dit artikel empirisch onderzocht.

Onderzoek uit de Verenigde Staten en Israël laat verschillende onderwijskansen per richting zien. Coleman et al. (1982) en: Hoffer et al. 1985) maken een vergelijking tussen openbare en katholieke 'high schools' in de Verenigde Staten. De resultaten gaan in tegen twee naar hun zeggen gangbare vooroordelen over het katholieke onderwijs in de Verenigde Staten. De particuliere onderwijssector (met een aandeel van $\pm 15\%$) zou de scheiding van kansarme en kansrijke leerlingen versterken en afgestemd zijn op de kansrijke leerlingen. Het blijkt nu, dat katholieke scholen wel minder door kinderen uit kansarme groepen bezocht worden, maar dat de spreiding van deze leerlingen over de scholen binnen de katholieke sector beter is dan binnen de openbare sector. Bovendien komen kansarme leerlingen in het katholieke onderwijs bij een gelijke uitgangspositie tot betere leerprestaties dan op openbare scholen. De betere resultaten kunnen grotendeels verklaard worden uit de grotere motivatie en studie-inzet die de katholieke scholen bij hun leerlingen blijken te kunnen afdwingen. Ook Yogev en Chen (1985) vinden bij hun vergelijking tussen 'staats-' en 'staats-religieuze' scholen in Israël, dat met de richting van de school verschillende patronen van prestatie en selectie samenhangen.

In het Nederlandse onderwijs kan dit verschijnsel eveneens een rol spelen. Ouders met een religieuze achtergrond hebben alle reden om vast te houden aan hun voorkeur voor scholen van de eigen richting, wanneer zij vinden dat die het 'beter' doen juist met het oog op de leerprestaties. En omgekeerd, nu het religieus-vormende karakter van confessionele scholen op de achtergrond is geraakt kan voor niet-godsdienstige ouders de drempel verlaagd worden. De

kwaliteit van het onderwijs op confessionele scholen kan meer gaan meespelen bij de schoolkeuze.

Wát voor 'kwaliteit' precies van het onderwijs verlangd wordt, hoeft overigens niet voor alle ouders gelijk te zijn. De Jonge (1978) laat zien, dat onder protestant-christelijke ouders een flink aantal waarde hecht aan onderwijs van de eigen richting omdat het 'meer gericht is op het geluk van het kind en niet op een zo groot mogelijk maatschappelijk succes' en omdat 'de prestatiedwang er niet zo centraal staat'. Pelkmans (1984 : 25) vindt daarentegen aanwijzingen dat 'sommige ouders los van religieuze overwegingen de voorkeur geven aan de veronderstelde 'stevigheid' van de pedagogisch-didactische aanpak in het bijzonder onderwijs ten opzichte van de lossere of vrijere aanpak in openbare scholen'. Het is voor ouders meestal moeilijk vast te stellen of een school de kwaliteiten bezit die zij verlangen. Daarom kan de richting van de school gaan fungeren als een 'screening device' voor onderwijskwaliteit. Zijn 'inschaling' kan een school aan meerdere zaken ontleen: aan de reputatie die de school in zijn omgeving heeft, aan de pedagogisch-didactische aanpak die traditioneel met het onderwijs van de betreffende richting verbonden wordt of aan de gunstige randvoorwaarden waaronder het onderwijs er plaats vindt. Bijzondere scholen kunnen bijvoorbeeld extra schoolgelden heffen en daarmee buitenschoolse activiteiten organiseren. Ze kunnen wellicht ook op effectievere wijze schooldiscipline en studie-inzet bij hun leerlingen afdwingen – en wellicht ook bij hun leerkrachten.

Tegen deze achtergrond hebben wij eerder het effect van de richting van de school op de individuele schoolloopbaan in het lager onderwijs nagegaan (Van Laarhoven et al. 1986). We vinden een richting-effect bij verschillende aspecten van de lagere schoolloopbaan. De resultaten geven geen aanwijzingen, dat de lagere scholen van een bepaalde richting in alle opzichten beter zijn dan die van de andere richtingen. Evenmin doet het bijzonder lager onderwijs het beter dan het openbare. Zo doubleren leerlingen van katholieke scholen anderhalf tot twee keer zo vaak als leerlingen van protestantse scholen, maar komen zij op een hoger prestatieniveau uit. De leerlingen van openbare scholen nemen in beide opzichten een middenpositie in; bij deze groep valt op dat de jongens veel vaker doubleren en iets lager presteren dan de meisjes. Ook de verschillen bij de overgang naar het voortgezet onderwijs zijn nauwelijks in termen van beter of slechter op te vatten. Er lijken daarbij eerder godsdienst- en seksegebonden voorkeuren voor bepaalde typen voortgezet onderwijs in het spel.

De individuele schoolloopbanen zijn met de intrede in het voortgezet onderwijs nog niet vastgelegd. De aanvangsverschillen kunnen daar versterkt, gehandhaafd of ten dele gecompenseerd worden. Daarom trekken we in dit paper de analyse door in het voortgezet onderwijs. De *probleemstelling* luidt:

Heeft de richting van de school in het voortgezet onderwijs effect op het individuele schoolsucces van zijn leerlingen, ook na controle voor achtergrondkenmerken van de leerling (sekse, ouderlijk milieu, regio) en voor het verloop van de voorafgaande schoolloopbaan?

2. HET DATAMATERIAAL

Voor het antwoord op deze vraag is gebruik gemaakt van de longitudinale 'Van Jaar Tot Jaar'-gegevens. In 1965 is door het Centraal Bureau voor de Statistiek een steekproef ($n = 405$) getrokken uit de Nederlandse lagere scholen. Uit de zesdeklassers van deze scholen ($n = 11\,170$) is vervolgens een drietal steekproeven getrokken van in totaal 3042 leerlingen. Deze zijn door het Instituut voor Toegepaste Sociologie gevolgd in hun school- en beroepsloopbaan (Collaris en Kropman 1978). Voor de analyses in dit paper wordt het hele Van Jaar Tot Jaar-bestand gebruikt.²

De schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs begint voor alle leerlingen uit dit cohort in

1965 en loopt tot hooguit 1974. In de meeste gevallen bezoeken zij de schooltypen van vóór de Mammoetwet, zoals ULO, MMS en HBS. Alleen de HAVO wordt al door vrij veel leerlingen bezocht, als tweede of derde schooltype, na afstroom of opstroom uit een van de oudere typen. Dat legt een historische beperking op aan de in dit artikel te trekken conclusies. Voor recentere landelijk representatieve gegevens is de variabele 'richting van de bezochte school' evenwel niet voor secundaire analyse beschikbaar. Mogelijke historische ontwikkelingen kunnen daarom niet worden onderzocht.

3. ANALYSE-OPZET EN ONDERZOChte KENMERKEN

De analyse van schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs in relatie tot de richting van de school kan langs twee lijnen worden uitgevoerd: 1) een analyse van het effect op het bereikte *eindniveau* bij het verlaten van het voortgezet onderwijs, en 2) een analyse per bezochte *schoolsoort*.

De eerste benadering stuit op bezwaren, omdat ruim een derde van de leerlingen in het Van Jaar Tot Jaar-cohort meer dan één soort voortgezet onderwijs volgt. Ook bezoekt, zoals uit *tabel 1* naar voren komt, in ca. 20% van de gevallen een leerling in het voortgezet onderwijs een school van een andere richting dan de lagere school. Het is daarom niet goed mogelijk om voor alle leerlingen de schoolloopbaan te relateren aan één richting.

Tabel 1. Richting van de school in VHMO, ULO en LBO naar richting van de lagere school

Richting van de lagere school	VHMO			ULO			LBO		
	Open- baar	Katho- liek	Chris- telijk	Open- baar	Katho- liek	Chris- telijk	Open- baar	Katho- liek	Chris- telijk
Openbaar	59%	2%	9%	78%	3%	5%	43%	4%	11%
Katholiek	24%	97%	6%	11%	96%	1%	25%	91%	3%
Christelijk	11%	1%	83%	10%	1%	94%	30%	4%	87%
Algemeen-bijzonder	6%	—	2%	2%	—	1%	2%	1%	—
(100%=)	407	447	262	442	650	489	447	465	231

Bovendien zijn de verschillende richtingen niet op alle niveaus van het voortgezet onderwijs even goed vertegenwoordigd. Een aantal leerlingen ziet zich waarschijnlijk genoodzaakt voor het schooltype van hun keuze naar een school van een 'andere' richting te gaan, of van een andere richting dan de lagere school. Dat speelt vooral in het LBO. Wanneer de schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs toch wordt gerelateerd aan de eerstbezochte of 'meest bezochte' richting van de school, blijft een aantal belangrijke aspecten buiten beeld.

In dit artikel beperken we ons daarom tot de tweede benadering, waarin het gaat om de schoolloopbanen binnen elke soort voortgezet onderwijs afzonderlijk. Van een leerling wordt het schoolsucces voor ieder bezocht schooltype afzonderlijk onderzocht, wat ondubbelzinnig aan een bepaalde richting gerelateerd kan worden. De uiteenlopende schooltypen van het voortgezet onderwijs zijn gegroepeerd in vier 'schoolsoorten': VGLO, LBO, ULO en VHMO. Leerlingen die meer dan één schoolsoort bezoeken zijn bij elk van de bezochte schoolsoorten in de analyse betrokken, waarbij de schoolsoort van herkomst als controle-variabele is opgenomen. De 2982 leerlingen in het Van Jaar Tot Jaar-cohort die van de lagere school naar het voortgezet dagonderwijs zijn gegaan leveren zo 4171 te analyseren 'cases' op.

Het datamateriaal legt ons echter nog een tweede beperking op, namelijk dat de schoolsoor-

ten VGLO en LBO niet goed geanalyseerd kunnen worden. VGLO-onderwijs is door een te gering aantal leerlingen in het bestand gevolgd ($n = 156$). Bij het LBO ($n = 1143$) is de richting van de bezochte school hoogstwaarschijnlijk onbetrouwbaar gemeten³. Aldus blijven, na eliminatie van niet-volledige cases, voor analyse over: 1581 cases in het ULO en 1116 cases in het VHMO.

In het onderzoek zijn de volgende *kenmerken* betrokken (tussen haakjes de variabele-namen, waaraan in tabellen wordt gerefereerd):

A. Achtergrond	1. Geslacht	(SEKSE)
	2. Beroepsniveau vader	(BERVA)
	3. Opleidingsniveau vader	(OPVA)
	4. Opleidingsniveau moeder	(OPMOE)
	5. Regio woongemeente	(REGIO)
	6. Urbanisatiegraad woongemeente	(URB)
B. Lagere school	7. Richting van de school	(RILO)
	8. Doublures	(DOUBLO)
	9. VHMO-prestatiescore	(PREST)
	10. Advies voor voortgezet onderwijs	(ADVIES)
C. Voortgezet onderwijs (per schoolsoort): - onafhankelijken	11. Voorafgaande schoolsoort	(WEG)
	12. Type binnen schoolsoort	(TYPE)
	13. Klas van schoolverlaten	(UITKLAS)
	14. Richting van de school	(RISEC)
	15. Meer opleidingen op school	(ANDOP)
	16. Extra-curriculaire activiteiten	(EXCUR)
	17. Participatie daaraan	(EXPART)
	18. Doublures	(DOUB)
	19. Gekozen afdeling/pakket	(PAKKET)
	20. Diploma behalen	(DIPLOMA)
	21. Doorleren na deze school	(DOOR)
- afhankelijk		

De onderwijsloopbanen in ULO en VHMO zijn door ons op twee manieren onderzocht. Eerst zijn deze uiteengelegd in een viertal kenmerken: doubleren, keuze van afdeling of vakkenpakket, diploma behalen, volgen van verder dagonderwijs na het verlaten van deze schoolsoort. Het zijn 'breukpunten' waarop de onderwijsloopbaan van een leerling op de school in kwestie zich gaat onderscheiden van die van andere leerlingen. Het al dan niet behalen van het diploma is het belangrijkste van deze breukpunten. Vervolgens zijn de wegen langs de breukpunten weer samengevoegd tot een typologie van doorlopen 'trajecten'.

4. STATISTISCHE METHODEN

Voor de analyse is gezocht naar een statistische procedure waarmee kan worden vastgesteld of de richting van de school effect heeft op de schoolloopbaan *na uitschakeling* van de invloed van zoveel mogelijk andere effecten. Het leerlingenbestand van scholen in het voortgezet onderwijs kan immers verschillen naar sociale achtergrond en voorafgaande schoolloopbaan. Bovendien kan het scholenbestand van de diverse richtingen een andere verdeling over schooltypen (binnen een schoolsoort) of regio's vertonen, meer categoriale scholen omvatten, etc. Statistische controles zijn nodig om na te gaan of verschillen in schoolsucces een gevolg zijn van de

richting van de school, of van deze andere kenmerken.⁴

Gekozen is voor covariantie-analyse, volgens ANOVA uit het SPSS-pakket. Dit is een techniek waarmee nominaal-metrische aanhangen onderzocht kunnen worden (zie voor een inleiding Wildt/Ahtola 1978). Het is een combinatie van variantie-analyse en regressie-analyse. De afhankelijke is een metrische variabele en als onafhankelijke kunnen zowel variabelen van nominaal meetniveau (aangeduid als 'factoren') als metrische variabelen (de 'covariaten') ingevoerd worden. De resultaten van ANOVA zijn tweeledig:

- (1) De eigenlijke covariantie-analyse, waarbij de bijdrage die elk van de onafhankelijke variabelen aan de variantie levert wordt berekend en getoetst op significantie.
- (2) Een 'multiple classification analysis' (MCA). Het programma berekent, voor elke categorie van een factor, een gecorrigeerde score op de afhankelijke variabele. Dat gebeurt door te controleren voor alle overige factoren en de covariaten. De gecorrigeerde score kan geïnterpreteerd worden als het gemiddelde dat de betreffende categorie zou realiseren – ceteris paribus – indien zij qua samenstelling exact aan de gemiddelde samenstelling van het hele analysebestand zou beantwoorden.

De covariantie-analyse is door ons toegepast op elk afzonderlijk breekpunt in de schoolloopbaan. De controlevariabelen zijn zoveel mogelijk als factoren opgenomen. Een variabele is alleen als covariaat behandeld indien deze geen interactie vertoont met een van de overige controle variabelen én indien het effect op de afhankelijke variabele niet significant afwijkt van lineariteit. In de uiteindelijke analyses zijn naast de richting van de school alleen de controlevariabelen opgenomen die een significante bijdrage (op .05-niveau) aan de verklaarde variantie leveren.

Interactie-effecten vragen in dit type analyse om een zorgvuldige behandeling. Hier is daar als volgt mee omgegaan:

1. Interacties van hogere dan de tweede orde zijn buiten beschouwing gelaten.
2. Interacties tussen factoren waarbij 'richting' niet betrokken is zijn verdisconteerd door een nieuwe variabele te construeren. Deze nieuwe factor is een combinatie van de oorspronkelijke factoren.
3. Interacties van de richting van de school met een andere factor raken de kern van onze probleemstelling en worden afzonderlijk gepresenteerd.

5. RESULTATEN

5.1. Richting en schoolloopbaan in het VHMO

Als eerste van de afzonderlijk onderzochte schoolsoorten bespreken we het VHMO. Deze schoolsoort is nogal heterogeen en omvat de schooltypen MMS, HAVO, HBS en Gymnasium, die als twee niveau's van voortgezet onderwijs kunnen worden opgevat, maar hier tot één schoolsoort gerekend worden. Ongeveer een derde van de leerlingen in het analysebestand volgt schooltypen die met de Mammoetwet in het leven zijn geroepen, voor het overgrote deel HAVO (28%). De meeste HAVO-leerlingen zijn opgestroomd uit het ULO (70%), een klein deel komt rechtstreeks van de lagere school (20%) of van een ander VHMO-type (10%). De schoolloopbanen in het VHMO zijn uiteen te leggen in vijf breukpunten, waarvoor de resultaten in *tabel 2a* worden gepresenteerd.

Op de meeste breukpunten komen leerlingen van christelijke VHMO-scholen tot betere resultaten dan leerlingen in de openbare of de katholieke sector. Zij kiezen vaker de B-kant, behalen vaker het diploma en leren vaker door, zowel met als zonder diploma.⁵ Alleen doubleren zij iets vaker dan katholieke leerlingen. De verschillen tussen de katholieke en de openbare sector zijn klein, maar – althans vóór controles – in het voordeel van katholieke leerlingen. Die doubleren minder, halen vaker het diploma en leren daarna in meer gevallen verder.

Tabel 2a. Richting-effecten op de *breukpunten* in de schoolloopbaan in het *VHMO*:

(a) vóór controles

(b) na controle voor de in tabel 2b opgenomen variabelen.

Richting van de school	Breukpunt in de schoolloopbaan				diploma behalen		doorleren met diploma		doorleren na schoolverlaten zonder diploma	
	doubleren		keuze 'B'-afdeling of vakkenpakket							
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
openbaar	43%		42%		57%		66%		81%	
n =	407		244		407		234		173	
katholiek	38%		37%		61%		73%		79%	
n =	447		271		447		271		176	
christelijk	41%		45%		66%		83%		83%	
n =	262		175		262		173		89	
totaal	41%		41%		61%		73%		81%	
n =	1116		690		1116		678		438	

Tabel 2b. Resultaten van de covariantie-analyse.

onafhanke- lijke variabele	afhankelijke variabele		DIPLOMA	DOOR met	DOOR zonder
	DOUB	PAKKET			
R ² = waarvan voor rekening van	.15	.27	.31	.10	.39
TYPE].11**].15**].16**	.02**].14**
WEG				-	
DOUB	-	-].06**	.04**	-
ADVIES	-	-		-	
PREST	-	-	.00**	-	-
DOUBLO	-	-	-	-	-
PAKKET	-	-	-	.01*	-
ANDOP	-	.01**	.04**	-	-
SEKSE	.01**	.04**	-	-	-
BERVA	.02**	-	-	.01**	.02**
OPVA	-	.02**	-	-	-
UITKLAS	-	-	-	-	.12**
EXCUR	.00 ⁺	-	.00 ⁺	-	-
EXPART	.00 ⁺	-	.03 ⁺⁺	-	-
Richting	.00	.00	.00	.02**	.00
Interacties van richting en:	-	ANDOP*	ANDOP* BERVA* SEKSE *	BERVA*	

** : (factor) } significant op .01 - niveau
 ++ : (covariaat)

* : (factor) } significant op .05 - niveau
 + : (covariaat)

Door de invoering van controlevariabelen (gepresenteerd in *tabel 2b*) worden de verschillen in de meeste gevallen kleiner. Dat is vooral toe te schrijven aan verschillen in de verdeling over schooltypen binnen het VHMO. Het gevolgde schooltype heeft effect op alle breukpunten. MMS en HAVO komen daarbij naar voren als de wat 'gemakkelijkere' opleidingen (minder kans op doubleren, meer B-keuzes, meer kans op het diploma); HBS en Gymnasium zijn 'moeilijker', maar leiden vaker tot doorleren. Op katholieke scholen volgen leerlingen vaker de MMS- of HAVO-opleiding dan op de overige scholen (44% versus 36%). Dat gegeven heeft een belangrijk aandeel in de correcties bij het centrale breukpunt 'diploma behalen', waardoor het verschil tussen de katholieke en de openbare sector geheel verdwijnt. De gunstige positie van het christelijke VHMO wordt door de correcties nauwelijks geraakt.

Met de opgenomen variabelen wordt 10% (bij het doorleren met diploma) tot 39% (bij het doorleren na voortijdig schoolverlaten) van de variantie verklaard.⁶ Het richting-effect is slechts in één geval significant: bij het doorleren na het behalen van het diploma, waar het 2% van de variantie voor zijn rekening neemt (20% van de verklaarde variantie). Het verschil tussen leerlingen van openbare en christelijke VHMO-scholen is op dat punt dan ook groot: van de diploma-behalers in de openbare sector leert 67% door, in de protestants-christelijke sector 81%.

Interactie-effecten vinden we in het VHMO niet veel. Slechts drie controle-variabelen blijken bij de interacties betrokken. In *tabel 3* zijn de interactie-effecten op 'diploma behalen' weergegeven. Na controles behalen op confessionele scholen jongens vaker het VHMO-diploma dan meisjes, terwijl dit verschil op openbare scholen ontbreekt.

Het resultaat van leerlingen uit de verschillende milieugroepen verschilt naar de richting van de school. Op openbare scholen heeft het milieu van herkomst geen enkele invloed op de kans het diploma te behalen. Op confessionele scholen is dat wel het geval, maar op een verschillende manier. Kinderen uit de middengroepen halen in beide gevallen minder vaak het diploma. Als groep met de beste kansen komt in de katholieke sector de hoge milieugroep naar voren, terwijl

Tabel 3. Interactie-effecten in het VHMO:
percentage diploma-behalers*
naar richting van de school en
- sekse
- beroepsniveau vader
- aanwezigheid van meerdere opleidingen.

Controle variabele		Richting van de school							
		Openbaar		Katholiek		Christelijk		Totaal	
			n		n		n		n
SEKSE	jongens	59%	242	62%	283	71%	153	63%	678
	meisjes	59%	165	56%	164	59%	109	58%	438
BERVA	arbeider	59%	75	60%	80	72%	32	62%	187
	zelfstandige/ lagere employee	60%	163	54%	209	61%	121	58%	493
	middelb. employee/ hogere beroepen	60%	169	66%	158	67%	109	64%	436
ANDOP	categoriale school	51%	135	50%	124	48%	70	50%	329
	scholen- gemeenschap	63%	272	63%	327	71%	192	65%	787
(zonder interacties)		60%	407	59%	447	65%	262	61%	1116

* na controle voor de in tabel 2b opgenomen variabelen

in de christelijke sector kinderen van arbeiders het vaakst hun diploma halen (deze groep is in de christelijke sector kleiner dan in de beide andere sectoren, namelijk 12% versus 17% à 18% van het leerlingenbestand). De interactie met ANDOP tenslotte laat zien, dat het gunstige diplomaresultaat van het christelijke VHMO alleen op scholengemeenschappen wordt gerealiseerd. Leerlingen van categoriale christelijke scholen halen zelfs minder vaak hun diploma dan die van openbare of katholieke categoriale scholen.

Tabel 4. Schoolloopbanen in het VHMO naar richting van de school: *trajecten* langs de voornaamste breukpunten*

Doorlopen trajecten		Richting van de school								
		Openbaar		Katholiek		Christelijk				
zonder diploma	uitstroom	40%	8%	41%	8%	35%	6%			
	afstroom		32%		33%		30%			
met diploma	A	60%	40%	59%	41%	41%	8%			
							na doubl.	9%	9%	10%
							door-leren	17%	21%	23%
							uitstroom	14%	11%	8%
	B	20%	19%	23%	65%	23%	5%			
							na doubl.	6%	4%	6%
							door-leren	9%	9%	12%
							uitstroom	6%	6%	5%
(100% =)		407	447	262						

* Na controle op elk breukpunt voor de in tabel 2b opgenomen variabelen.

In tabel 4 zijn de resultaten op de vijf breukpunten weer samengevoegd tot een typologie van schoolloopbanen in het VHMO. Drie gunstige effecten versterken elkaar in de christelijke sector: leerlingen in het christelijk VHMO kiezen vaker een B-richting, halen vaker hun diploma en leren vaker door dan de overige leerlingen. Daardoor stroomt van deze groep 51% met een diploma door naar het tertiair onderwijs, waarvan 33% met een A-diploma en 18% met een B-diploma. Dat is aanmerkelijk meer dan leerlingen van het openbare en katholieke VHMO, waarvan resp. 40% en 45% deze weg volgt. De resultaten in het openbare en het katholieke VHMO verschillen weinig, maar zijn licht in het voordeel van de katholieke sector. Op katholieke scholen wordt vaker het diploma gehaald, zij het in meer gevallen op MMS- en HAVO-niveau. Op openbare scholen halen iets meer leerlingen hun diploma met doubleervertraging en zetten minder leerlingen hun opleiding voort in het tertiair onderwijs.

Interessant tenslotte zijn twee interactie-effecten. Het eerste betreft jongens en meisjes (tabel 5). Bij de meisjes zijn de verschillen vrijwel geheel terug te voeren op verschillen in het gevolgde VHMO-type: op openbare scholen kiezen meisjes veelal de moeilijkere opleidingen (HBS en Gymnasium), terwijl zij op christelijke en katholieke scholen vaker MMS en HAVO kiezen.

Als daarvoor wordt gecontroleerd verdwijnen de verschillen in diploma behalen en in keuze voor de B-richting. Bij jongens komt het christelijk VHMO tot de beste resultaten en verschillen de openbare en katholieke sector weinig. Opmerkelijk is dat jongens op christelijke scholen veel

Tabel 5. Schoolloopbaan in het VHMO van jongens en meisjes, naar richting van de school*

Doorlopen trajecten		Richting van de school					
		Openbaar	Katholiek	Christelijk			
zonder diploma	uitstroom	38% <div><div></div></div>	40% <div><div></div></div>	32% <div><div></div></div>			
	afstroom						
met diploma	A	62% <div><div></div></div>	60% <div><div></div></div>	68% <div><div></div></div>			
					uitstroom na doubl.	8%	8%
						9%	8%
					doorleren	13%	10%
	14%	20%					
	B						
					uitstroom na doubl.	9%	5%
						7%	8%
doorleren					26%	22%	
	10%	9%					
<i>jongens</i>							
(100% =)		242	283	153			
(100% =)		165	164	109			
<i>meisjes</i>							
zonder diploma	uitstroom	43% <div><div></div></div>	42% <div><div></div></div>	41% <div><div></div></div>			
	afstroom						
met diploma	A	57% <div><div></div></div>	58% <div><div></div></div>	59% <div><div></div></div>			
					uitstroom na doubl.	15%	12%
						8%	8%
					doorleren	21%	24%
	B						
					uitstroom na doubl.	3%	2%
						3%	2%
					doorleren	13%	14%
7%	10%						

* Na controle per breukpunt voor de in tabel 2b opgenomen variabelen.

vaker een B-diploma halen, zo'n 10% meer dan op katholieke scholen. Op dat punt doet ook de interactie tussen richting en 'breedte' van de school zich gelden (tabel 6). Op categoriale scholen wordt in het christelijk VHMO veel vaker de B-kant gekozen dan in de beide andere sectoren, maar er wordt ook relatief weinig het diploma gehaald. Op protestants-christelijke scholengemeenschappen is niet het percentage B-keuzen hoger dan bij de rest, maar juist het diploma-renderement. Op beide soorten scholen realiseert het christelijk VHMO uiteindelijk meer B-diploma's.

5.2. Richting en schoolloopbaan in het ULO

De meest bezochte schoolsoort in het Van Jaar Tot Jaar-bestand is het ULO. Onder 'ULO' is hier ook het MAVO opgenomen, dat er in 1968 voor in de plaats kwam: bijna 10% van de leerlingen in ons ULO-bestand volgt het MAVO. In de schoolloopbanen op het ULO zijn zes

Tabel 6. Schoolloopbaan in het *scholengemeenschappen en categoriale scholen in het VHMO*, naar richting van de school*

Doorlopen trajecten		Richting van de school									
		Openbaar		Katholiek		Christelijk					
zonder diploma	uitstroom	37%	7%	37%	8%	29%	5%				
	afstroom		30%		29%		24%				
met diploma	A	63%	41%	63%	44%	71%	49%				
								uitstroom	15%	11%	8%
								na doubl.	8%	10%	12%
								doorleren	18%	23%	29%
	B	22%	19%	3%	6%	22%	5%				
								uitstroom	7%	3%	5%
								na doubl.	6%	10%	5%
								doorleren	9%	10%	12%
	<i>scholengemeenschap</i> (100% =)		272	323	192						
	(100% =)		135	124	70						
<i>categoriale school</i>											
zonder diploma	uitstroom	48%	10%	50%	8%	52%	9%				
	afstroom		38%		42%		43%				
met diploma	A	52%	35%	50%	33%	48%	21%				
								uitstroom	12%	14%	10%
								na doubl.	9%	5%	3%
								doorleren	14%	14%	8%
	B	17%	17%	4%	5%	27%	3%				
								uitstroom	3%	4%	3%
								na doubl.	4%	7%	9%
								doorleren	10%	15%	15%

* Na controle per breukpunt voor de in tabel 2b opgenomen variabelen.

breukpunten onderscheiden, die in tabel 7 bijeen gebracht zijn.

De richting van de school heeft in het ULO, net als in het VHMO, invloed op het schoolsucces. Leerlingen van katholieke scholen behalen een beter resultaat op alle vier de elementen van een ononderbroken ULO-schoolloopbaan: zij doubleren minder, kiezen in meer gevallen een 'B'-examenpakket, halen vaker het diploma en blijven daarna vaker doorleren dan leerlingen van de beide andere richtingen. Zonder diploma opstroom naar het VHMO, een onderbroken maar succesvolle weg, komt op katholieke scholen minder vaak voor. De verschillen tussen de openbare en de christelijke sector liggen per breukpunt anders. Leerlingen van openbare ULO-scholen doubleren vaker, kiezen minder vaak een B-pakket en leren minder vaak door na het behalen van hun diploma; zij slagen er echter wel vaker in hun diploma te behalen of tussentijds op te stromen naar het VHMO.

Tabel 7a. Richting-effecten op de *breukpunten* in de schoolloopbaan in het ULO:

(a) vóór controles

(b) na controle voor de in tabel 7b opgenomen variabelen.

Richting van de school	Breukpunt in de ULO schoolloopbaan											
	doubleren		keuze 'B'- afdeling of vakkenpakket		diploma behalen		doorleren met diploma		doorleren na voortijdig schoolverlaten		opstromen zonder diploma	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
openbaar n =	39% 442	38% 442	18% 286	17% 286	61% 442	58% 442	56% 268	57% 268	64% 174	69% 174	26% 112	28% 112
katholiek n =	32% 650	33% 650	23% 395	22% 395	66% 650	65% 650	67% 427	67% 427	69% 223	67% 223	19% 154	18% 154
christelijk n =	35% 489	34% 489	21% 290	22% 290	55% 489	58% 489	61% 271	61% 271	72% 218	70% 218	21% 157	22% 157
totaal n =	35% 1581	35% 1581	21% 971	21% 971	61% 1581	61% 1581	62% 966	62% 966	69% 615	69% 615	22% 423	22% 423

Tabel 7b. Resultaten van de covariantie-analyse.

onafhanke- lijke variabele	afhankelijke variabele					
	DOUB	PAKKET	DIPLOMA	DOOR met	DOOR zonder	OP zonder
R ² = waarvan voor rekening van	.10	.07	.25	.13	.40	.35
TYPE	-	-	.00*	-	-	-
DOUB	-	-	.02**	.01**	-	.02**
WEG	.01*	.01**	.01**	-	.03**	.01*
ADVIES	-	-	.01**	-	.02**	-
PREST	.04**	-	.01**	.01**	-	.12**
PAKKET	-	-	-	.00*	-	-
SEKSE	.03**	.03**	-	.03**	.04**	-
BERVA	.01**	-	-	.04**	.03**	.05**
OPVA	-	.01*	-	.01+	.01+	-
OPMOE	-	-	-	-	.01**	.03**
DOUBLO	-	-	.01**	-	-	.01**
ANDOP	-	.01**	-	-	-	.01**
EXPART	.01**	-	.12**	-	-	-
UITKLAS	-	-	-	.00*	.21**	-
Richting	.00	.00	.01*	.01*	.00	.01*
Interacties van richting met:	SEKSE*	OPVA*	PREST* DOUB* WEG *	DOUB*	WEG*	ADVIES*

** : (factor) } significant op .01 - niveau
 ++ : (covariaat) }

* : (factor) } significant op .05 - niveau
 + : (covariaat) }

De gevonden verschillen kunnen ten dele worden toegeschreven aan verschillen in de samenstelling van de drie leerlinggroepen, want de statistische correcties leiden tot een verkleining van de verschillen op de meeste breukpunten. Vooral de groep leerlingen van protestants-christelijke scholen blijkt een relatief ongunstige uitgangspositie te hebben en wordt daarom in positieve zin gecorrigeerd. Toch veranderen de correcties weinig aan de positie van de richtingen ten opzichte van elkaar, met uitzondering van het breukpunt 'diploma behalen'. Daar verdwijnen de in eerste instantie vrij grote verschillen tussen leerlingen van openbare en christelijke ULO-scholen. Katholieke ULO-leerlingen halen nog steeds de beste resultaten.

De uitkomsten van de variantie-analyses zijn opgenomen in *tabel 7b*. De verklaarde variantie loopt van 7% bij de keuze van een B-examenpakket tot 40% bij het al dan niet doorleren na voortijdig schoolverlaten. Bij drie van de zes ULO-breukpunten kan van een significant richting-effect worden gesproken: diploma behalen, doorleren na behalen van het diploma en opstromen zonder diploma.

Op elk breukpunt is een of meer interactie-effecten van richting van de school en een controlevariabele significant. De omvang ervan is over het algemeen klein in vergelijking met het hoofdeffect van de controlevariabele, maar minstens even groot als het hoofdeffect van richting van de school. Hier bespreken we de meest interessante interactie-effecten, die op de afhankelijke variabele 'diploma behalen' (*tabel 8*).

Tabel 8. *Interactie-effecten in het ULO:*
percentage diploma-behalers*
naar richting van de school en
– prestatieniveau in de 6e klas lagere school
– schoolsoort van herkomst
– doubleerstatus.

Controle variabele		Richting van de school							
		Openbaar		Katholiek		Christelijk		Totaal	
			n		n		n		n
Prestatiescore in 6e klas glo	laag	50%	135	64%	157	47%	178	54%	470
	middel	56%	185	65%	277	61%	191	61%	653
	hoog	70%	122	69%	216	67%	120	68%	458
Schoolsoort van herkomst	lager ondw.	55%	351	65%	531	55%	428	59%	1310
	VHMO	79%	71	70%	98	81%	54	75%	223
	LBO/VGLO	44%	20	73%	21	34%	7	55%	48
Doubleer- status	niet	62%	269	67%	439	61%	320	64%	1028
	1 keer	50%	151	63%	189	53%	141	56%	481
	2 of meer keer	56%	22	68%	22	52%	28	59%	72
(zonder interacties)		58%	442	65%	650	58%	489	61%	1581

* na controle voor de in tabel 7b opgenomen variabelen

De drie interacties laten een overeenkomstig patroon zien: grote verschillen op openbare en christelijke ULO-scholen, geringe verschillen op katholieke scholen. Verschillen in prestatieniveau aan het eind van de lagere school hebben weinig effect op de kans dat een katholieke ULO-leerling het diploma haalt: het percentage leerlingen dat een diploma behaalt loopt op van 64 in de laagste tot 69 in de hoogste prestatie-categorie. Op openbare en christelijke scholen zijn de verschillen veel groter en liggen tussen ca. 50% en 70%. Bovendien scoren leerlingen in de middencategorie op openbare scholen dichter bij de lage categorie, op christelijke scholen dichter bij de hoogste categorie. Het katholieke ULO dankt zijn goede totaalresultaat dus niet

aan uitschieters naar boven, maar aan het goede resultaat bij leerlingen met een minder gunstige uitgangspositie. Ook verschillen in doubleerstatus en in voorafgaande schoolsoort hebben op katholieke scholen veel minder effect op het diploma behalen dan bij de andere richtingen. Doubleurs halen bijna net zo vaak of vaker het diploma als niet-doubleurs en omgekeerd zijn afstromers uit het VHMO veel minder in het voordeel ten opzichte van degenen die rechtstreeks van de lagere school komen.

Een samenvattend beeld van de schoolloopbanen in het ULO is gegeven in *tabel 9*, in de vorm van een typologie van trajecten langs de breukpunten. Bij katholieke leerlingen zijn er twee gunstige effecten die elkaar versterken: zij halen het vaakst hun diploma en van de gediplomeerden leert het grootste deel verder. Ongeveer 45% belandt zo mét diploma in vervolgonderwijs. Dat is ruim 10% méér dan de leerlingen van openbare en christelijke ULO's (beide 34%). Leerlingen in de christelijke sector halen even vaak een B-diploma als in de katholieke sector, 11% à 12%; het grote verschil wordt gevonden bij de A-diploma's, 54% tegen 47%. De openbare en de christelijke sector houden elkaar ook in dit totaalbeeld in evenwicht. In het christelijke ULO worden meer B-diploma's gehaald en wordt vaker doorgeleerd, in het openbare onderwijs is er een iets grotere doorstroming zonder diploma naar het VHMO.

Tabel 9. Schoolloopbanen in het ULO naar richting van de school: *trajecten langs de voornaamste breukpunten**

Doorlopen trajecten		Richting van de school		
		Openbaar	Katholiek	Christelijk
zonder diploma	— uitstroom	13%	11%	12%
	— afstroom	42%	35%	42%
	— opstroom	8%	4%	6%
met diploma	A	58%	65%	58%
	— uitstroom	22%	19%	19%
	— na doorleren	8%	10%	8%
	— na doubl.	18%	26%	21%
	B	9%	12%	11%
	— uitstroom	3%	3%	5%
	— na doorleren	3%	2%	2%
	— na doubl.	3%	6%	6%
(100% =)		442	650	489

* Na controle op elk breukpunt voor de in tabel 7b opgenomen variabelen.

6. CONCLUSIES

In dit artikel is nagegaan of de blijvende belangstelling voor confessionele scholen verklaard kan worden uit de kwaliteit van het confessionele onderwijs. Toegespitst op het voortgezet onderwijs luidt de onderzoeksvraag: heeft de richting van de school zelfstandig effect op de individuele schoolloopbaan in het secundair onderwijs? Het antwoord hebben we gezocht in afzonderlijke analyses van de schoolsoorten VHMO en ULO. De richting-effecten zijn uitvoerig gecontroleerd voor verschillen in achtergrond en eerdere onderwijsresultaten die mogelijk samenhangen met de richting van de school. Correctie voor deze compositie-verschillen leidt over het algemeen tot enige verkleining van de effecten, zonder evenwel de rangorde

van de richtingen ten opzichte van elkaar te veranderen. De gevonden effecten kunnen niet toegeschreven worden aan andere in het onderzoek betrokken variabelen.

De resultaten wijzen erop, dat de richting van de school effect heeft op belangrijke breukpunten in de individuele schoolloopbaan: zittenblijven, keuze van examenpakket, diploma behalen en doorstroming naar verder dagonderwijs. De verschillen zijn in het algemeen groter dan de verschillen die we eerder in het lager onderwijs vonden. De richting-effecten zijn per schoolsoort verschillend en vertonen op diverse punten interacties met de effecten van andere kenmerken.

In het VHMO komen leerlingen van protestants-christelijke scholen tot de beste resultaten en die van openbare scholen tot de minst goede. De gunstige effecten versterken elkaar bij leerlingen van het christelijke VHMO: zij kiezen vaker een B-examenpakket, behalen vaker het diploma en leren vaker door. Dat resulteert in een verschil in doorstroming mét diploma naar het tertiair onderwijs van ruim 10% met de openbare sector. Twee interacties spitsen de richting-effecten in het VHMO nader toe. Ten eerste levert de katholieke sector meer gediplomeerden af dan de openbare sector, maar dat blijkt grotendeels toe te schrijven aan de voorkeur voor MMS- en HAVO-opleidingen. In de openbare sector kiezen meisjes vrij vaak de HBS, een relatief moeilijke VHMO-opleiding; na controle daarvoor verdwijnt het richting-effect bij meisjes bijna geheel. Op categoriale scholen wordt in de christelijke sector relatief vaak de B-kant gekozen.

Op ULO-niveau zijn de verschillen aanzienlijk, deze keer in het voordeel van leerlingen van katholieke scholen. Op vier van de zes breukpunten komen zij tot betere resultaten: zij doubleren minder, kiezen vaker de B-kant, halen vaker het diploma en blijven daarna vaker doorleren. Ook hier versterken de effecten elkaar, zodat van de leerlingen ruim 10% méér met een diploma doorstromen naar vervolgonderwijs dan op scholen van andere richtingen. De openbare en christelijke ULO-sector houden elkaar over het geheel genomen in evenwicht. Ook de interactie-effecten lijken in het voordeel van het katholieke ULO. Leerlingen met een ongunstige uitgangspositie ondervinden daarvan in het katholieke ULO minder last dan in de beide andere sectoren.

De richting-effecten verschillen per schoolsoort en wijzen zeker niet op systematisch en eenduidig betere resultaten van een der richtingen op beide niveaus van voortgezet onderwijs. Toch kunnen voor elke richting enkele kenmerkende verschijnselen naar voren worden gebracht.

In de katholieke sector lijken middelpuntzoekende tendenzen werkzaam te zijn. Het duidelijk is dat in het katholieke ULO, waar leerlingen met een ongunstige uitgangspositie tot vrij goede resultaten komen. Ook over de hele lijn komen leerlingen van katholieke scholen tot gemiddeld iets betere, maar minder gespreide resultaten dan de rest. Het goede eindresultaat komt tot stand in de vorm van relatief minder goede resultaten bij de meest kansrijke leerlingen en betere resultaten bij de overige. Bovendien heeft doubleren in het katholieke ULO én VHMO minder negatieve effecten dan bij de andere twee richtingen. Ook in het katholieke lager onderwijs wordt, zoals we eerder zagen, het meest gedoubleerd en toch het hoogste prestatieniveau gehaald. Het lijkt er dus op, dat in de hele katholieke sector het zittenblijven wordt gehanteerd als middel om leerlingen nog een extra kans te geven.

In het protestants-christelijke onderwijs treedt bijna het omgekeerde op: sterkere scheiding van laag- en hoogpresterenden naast betere prestaties bij leerlingen met een gunstige uitgangspositie. Relatief weinig leerlingen halen op de christelijke lagere school het hoogste prestatieniveau en gaan naar het VHMO. Toch blijkt dat op christelijke VHMO-scholen meer leerlingen van het hoogste prestatieniveau zitten dan in de rest van het VHMO en deze selectere groep komt tot iets betere resultaten. Bij de overgang van lager naar voortgezet onderwijs constateerden we een hoge instroom in het ULO van christelijke leerlingen met een LBO- of VHMO-advisie. Die heterogene samenstelling van het ULO heeft tot gevolg dat leerlingen op het laagste aanvangsniveau matige resultaten behalen en veelvuldig weer afstromen naar het LBO. Leerlingen met een hoog aanvangsniveau behalen juist goede resultaten en stromen relatief vaak door naar het VHMO. In zowel ULO als VHMO worden op christelijke scholen relatief veel

B-diploma's gehaald. Al met al lijkt de christelijke sector tot goede resultaten voor een vrij selecte groep te komen.

Het openbare voortgezet onderwijs komt tot minder goede resultaten dan de beide confessionele sectoren. Het valt op door de relatief lage doorstroming van zijn leerlingen: Zowel leerlingen met een VHMO-diploma als die met ULO-diploma stromen minder door naar vervolgonderwijs dan in het confessionele onderwijs. Bovendien is op beide niveaus het aantal leerlingen van openbare scholen dat na schoolverlaten zonder diploma het dagonderwijs verlaat opmerkelijk groot. Dat is vooral bij jongens het geval en resulteert in een vrij groot aantal jongens in de openbare sector die zonder enig diploma het voortgezet onderwijs verlaten.

De uitkomsten van dit onderzoek moeten met enige voorzichtigheid worden gehanteerd. Het is nog niet duidelijk hoe de gevonden richting-effecten tot stand komen. Met name de vraag of er zoiets als een specifieke pedagogisch-didactische aanpak of een eigen schoolklimaat bestaat op openbare, katholieke en christelijke scholen, dient nader onderzocht te worden. Wellicht zijn de verschillen eerder terug te voeren op verschillen in de mate waarin bepaalde bevolkingsgroepen hun aspiraties middels het onderwijs proberen te realiseren. De verschillen in onderwijsresultaat kunnen dan samenhang vertonen met godsdienst en schoolrichting, zonder het resultaat te zijn van een karakteristieke onderwijspraktijk op scholen van een bepaalde signatuur.

De gebruikte gegevens bieden geen mogelijkheden richting-effecten op het niveau van de school te onderzoeken. In het voorgaande is gesproken van drie 'sectoren' en van verschillen tussen leerlingen die een school binnen een van deze sectoren bezoeken. Het is evenwel nog maar de vraag of de drie sectoren wel even homogeen zijn. De ene sector kan een veel heterogener scholenbestand hebben dan de andere (grote versus kleine scholen, categoriale versus brede scholen, standsscholen versus streekscholen, etc). Mogelijk worden in onze analyses verschillen binnen sectoren op een hoop gegooid en blijken de effecten bij nadere analyse groter te zijn.

De hier onderzochte leerlingen hebben ruim tien jaar geleden het voortgezet onderwijs verlaten. Het is niet onaannemelijk dat juist in de tussenliggende periode de veronderstelde kwaliteit van het onderwijs sterker in de schoolkeuze is gaan meespelen dan levensbeschouwelijke overwegingen. Wij constateren 'neven-effecten' van katholiek, protestants-christelijk en openbaar onderwijs op het schoolsucces van hun leerlingen. Dit wordt mogelijk door ouders als zodanig waargenomen en bij de keuze voor een concrete school betrokken. Vooral onder katholieken lijkt religieuze binding als schoolkeuze-motief aan betekenis te hebben verloren; het is ook deze groep die in de kwaliteit van het katholieke onderwijs voldoende reden heeft om aan onderwijs van de eigen richting vast te houden. Op VHMO-niveau komt ook het christelijk onderwijs tot goede resultaten.

Juist nu ook in het onderwijs de ontzuiling verwacht mag worden is wellicht een nieuw mechanisme in werking getreden dat ouders binding geeft met het onderwijs op confessionele scholen: de veronderstelde kwaliteit van het gegeven onderwijs. Dat kan ten dele verklaren waarom een uit de verzuiling overgeleverde bestuursstructuur gehandhaafd kan blijven, ook na de secularisering en ontzuiling van grote delen van de Nederlandse samenleving.

Noten

- 1 Al rond 1965 verklaarde een derde van de katholieke ouders zich bereid hun kinderen naar een 'algemene gezindten'-school te sturen (Van Kemenade 1968: 145 ev; een algemene gezindten-school omschrijft Van Kemenade als een school voor alle gezindten, waarin wel iedere groep zijn eigen godsdienst-onderwijs krijgt.). De instemming met dit alternatief was overigens lager waar het de lagere school betreft.

In 1979 had naar schatting twee derde van de ouders die zich tot een godsdienstige gezindte rekenen voorkeur voor confessioneel onderwijs (Sociaal en Cultureel Rapport 1980). Dat komt nagenoeg overeen met resultaten uit het onderzoek '*Opnieuw: God in Nederland*' (Goddijn e.a. 1979, aangehaald

bij Pelkmans 1984). 45% van de ondervraagden (waarvan $\pm 70\%$ zich tenminste zwak gelovig achtte) sprak een behoefte uit aan confessioneel onderwijs; in 1966 was dat nog 56% (de afname in het onderwijs was overigens kleiner dan die in andere sectoren).

- 2 De drie *subsamples* die voor het Van Jaar Tot Jaar-onderzoek zijn getrokken uit de Nationale Steekproef van het CBS, zijn:
 - a. een proportionele steekproef : 1845 lln.
 - b. een oversample van ULO- en VHMO-leerlingen : 851 lln.
 - c. een extra groep bestaande uit alle (nog niet onder (a) of (b) opgenomen) leerlingen die vóór oktober 1968 (na drie jaar voortgezet onderwijs dus) van schooltype gewisseld hebben : 346 lln.

3042 lln.

Voor de analyse van het lager onderwijs hebben we – om daar aangevoerde redenen – alleen de proportionele steekproef gebruikt. Gebruik van het hele bestand leidt tot een oververtegenwoordiging van leerlingen die ULO of VHMO bezoeken t.o.v. LBO-leerlingen en van jongens t.o.v. meisjes. In de analyse van het voortgezet onderwijs beperken we ons tot de schoolloopbanen binnen een bepaalde schoolsoort. Bovendien vertoont de steekproefcategorie waartoe de leerling behoort geen samenhang met de richting van de bezochte school voor voortgezet onderwijs. Daarom verwachten we van gebruik van de hele dataset geen invloed op eventuele richting-effecten binnen een schoolsoort.

- 3 Gezien het onwaarschijnlijk grote aandeel van de 'openbare' sector in vergelijking met de landelijke verdeling lijkt hier sprake van een verwarrring van de richtingen 'openbaar' en 'algemeen-bijzonder'. Dat is waarschijnlijk veroorzaakt door het ontbreken van inzicht bij de onderzoekspersonen in de 'bijzondere' beheersvorm van hun school. We hebben enige analyses uitgevoerd met de aanname, dat de onbetrouwbaarheid zich beperkt tot de niet-confessionele sector en dat de richting van een katholieke of protestants-christelijke school wel goed gemeten is. Uit die analyses komen zo goed als geen verschillen tussen richtingen naar voren.
- 4 Een impliciet uitgangspunt bij de wijze waarop deze controleprocedure door ons is gehanteerd is, dat *alle* verschillen in samenstelling van de drie richting-groepen 'toevallig' zo gelden voor onze steekproef, maar niet noodzakelijkerwijs voor de populatie. Zowel verschillen in de individuele achtergrond van de leerlingen als verschillen in kenmerken van de scholen die zij bezoeken worden zoveel mogelijk geëlimineerd. Deze aanpak is streng te noemen; de kans is groot dat op het eerste oog aanwezige verschillen tussen richtingen door de statistische controles kleiner worden. Wat overblijft als mogelijk richting-effect is een hoeveelheid nog niet geïnterpreteerde, maar met de richting van de school samenhangende variantie.

Het is evenwel goed mogelijk – maar alleen met daarop toegesneden onderzoek op schoolniveau na te gaan – dat een aantal van de hier uitgeschakelde verschillen systematisch met de richting van de school samenhangt. Als bijvoorbeeld de VHMO-scholen van een bepaalde richting systematisch bezocht worden door leerlingen met betere schoolcapaciteiten of als deze scholen meer leerlingen aan een B-diploma helpen (desnoods door hen een jaar langer erover te laten doen), dan is evenzeer sprake van een richting-effect. Dergelijke 'ruwe' verschillen tussen richtingen komen er zelfs eerder voor in aanmerking, door ouders als richting-effect te worden waargenomen en in hun schoolkeuze mee te spelen; ouders voeren immers meestal geen statistische controles uit. Om deze reden verdient het aanbeveling ook aan de hier gepresenteerde verschillen 'vóór controles' aandacht te besteden.

- 5 De in §5.1 en §5.2 gepresenteerde schoolloopbaanresultaten kunnen niet representatief worden geacht voor de schoolloopbanen op VHMO en ULO in de eerste jaren na 1965. Door de opnemng van de twee extra subsamples uit het Van Jaar Tot Jaar-bestand gaan per schoolsoort specifieke afwijkingen optreden.
 - a. Het ULO-bestand groeit van ca. 700 tot bijna 1600 leerlingen. Dat leidt tot een oververtegenwoordiging van niet-succesvolle leerlingen: in de proportionele steekproef (PS) haalt 68% het ULO-diploma, in het hele bestand 61%.
 - b. Het VHMO-bestand groeit van ca. 450 tot ruim 1100 leerlingen. Ook hier vinden we een verschil in schoolsucces: in de PS verlaat 75% het VHMO met diploma, in ons bestand 61%. Deze afwijkingen vertonen geen samenhang met de richting van de school. Vergelijking van onze resultaten met die van Collaris en Kropman wijst uit, dat in de PS de verschillen tussen de richtingen groter zijn dan in onze bestanden. De rangorde van de richtingen verandert echter in geen van beide gevallen:

Percentage leerlingen in de proportionele steekproef dat het *de school met diploma* verlaat, naar *richting van de school*:

Richting	VHMO	N	ULO	N
openbaar	66%	157	70%	193
RK	77%	175	72%	290
PC	85%	100	60%	200
totaal	75%	432	68%	683

bron: Collaris en Kropman 1978, tabellen 5.42 en 6.35.

- 6 Aan de hoogte van de R^2 moet in dit verband niet te veel belang worden gehecht. Die is grotendeels afhankelijk van het verklarend vermogen van de controle-variabelen, wat hier niet ter discussie staat. De hoge R^2 die bijvoorbeeld bij 'doorleren zonder diploma' wordt bereikt komt voor een aanzienlijk deel voor rekening van de variabele UITKLAS, die het leerjaar aangeeft waarin de leerling de school voortijdig verliet.

Door onderlinge samenhang van de afzonderlijke variabelen sommen hun bijdragen niet steeds tot de totale R^2 .

LITERATUUR

- Boef-van der Meulen, S. (1982). Wat is verlangd onderwijs? in: J.M.G. Leune en A.M.L. van Wieringen (red.), *Onderwijsplanning als middel van onderwijsbeleid*. Harlingen, 35-50.
- Coleman, J.S., Hoffer, Th. & Kilgore, S. (1982): *High School Achievement*. Public, Catholic, and Private Schools Compared. New York.
- Collaris, J.W.M., & Kropman, J.A. (1978), *Van Jaar Tot Jaar*. Tweede fasc. Nijmegen.
- Jonge, J. de (1978). De motivatie voor protestants-christelijk onderwijs, in: L. Box et al., *Vrijheid van onderwijs*. Nijmegen.
- Hoffer, Th., Greeley, A.M., & Coleman, J.S. (1985). Achievement Growth in Public and Catholic Schools. *Sociology of Education* 58, 74-97.
- Kemenade, J.A. van (1968). *De katholieken en hun onderwijs*, Meppel.
- Laarhoven, P. van, Bakker, B., Dronkers, J., & Schijf, H. (1986). Some aspects of school careers in public and non-public primary schools. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 11, 83-96.
- Pelkmans, A.H.W.M. (1984), *Samenwerkingsscholen in ontwikkeling*. Nijmegen.
- Randsdorp, L., & Dronkers, J. (1982), *Verzuiling in het onderwijs en het beleid van een bijzonder schoolbestuur*. Amsterdam (SISWO).
- Thurlings, J.M.G. (1978). *De wankelende zuil*. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme. Deventer.
- Wildt, A.R., & Ahtola, O. (1978), *Analysis of covariance*. Beverly Hills.
- Yogev, A., & Chen, M. (1985). Sponsorship as school charter: educational mobility in religious versus secular schools in Israel. *International Review of Modern Sociology* 12.

Manuscript ontvangen 26-5-1986.

Definitieve versie ontvangen 17-11-1986.